

для українського суспільства характерними є матеріальні цінності, від яких залежить його існування. Визначаючи пріоритетними загальносвітові цінності, важливим є шлях їх інтеграції в наш соціум, що сприяє рівноправному діалогу між державами та цивілізаціями. Впровадження та активне засвоєння серед молоді нових ціннісних орієнтацій повинне поєднуватися з культурно-історичним надбанням попередніх поколінь, адже лише поєднання міжнародних та національних цінностей сприяє ефективному та гармонійному процесу інтеграції світових держав у єдину спільноту.

1. *Політична система сучасної України: особливості становлення і тенденції розвитку* / [редкол.: Ф. М. Рудич (голова) та ін.]. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 352 с.
 2. *Фадеев Д.А.* Обучение демократии / Д. А.Фадеев // Полис (Политические исследования). – 1992. – № 3. – С. 25-30.
 3. *Lane R.* Political life. Why people get involved in politics / Lane R. – Ylencoe, 1959. – P. 185.
 4. *Веблен Т.* Теории праздного класса / Веблен Т. – М.: Мысль. – С. 203.
 5. *Хейзинга Й.* Homo Ludens. Статті по истории культуры / Й. Хейзинга / [пер., сост. и вступ. ст. Д. В.Сильвестрова; коммент. Д. Э. Харитоновича]. – М.: Прогресс-Традиция, 1997. – С. 307.
 6. *Мала* енциклопедія етнодержавознавства / [Римаренко Ю. І. та ін. (ред.)]. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – 942 с.
 7. Модернизация в России и конфликт ценностей / [А.С. Ахиезер, С.Я. Матвеева, Е.О. Орлова, В.Г. Федотова, И.Г. Яковенко]; ред. С.Я. Матвеева. – М.: ИФРАН, 1993. – С. 6.
 8. *Цивілісні орієнтації.* Аналіз соціально-філософських концепцій Заходу 80–90-х років / [А.Т. Гордієнко, В.С. Пазенок, Л.А. Ситниченко, С.О. Комарний, В.О. Курганський]. – К.: Наукова думка, 1995. – 226 с.
 9. *Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації:* матер. Другої Всесвіт. конф. (Київ, 23 трав. 2003 р.). – К.: МАУП, 2003. – 185 с.
 10. *Абишева А.К.* О понятии «ценность» / А.К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – №3. – С. 139-146.
 11. *Горбатенко В.П.* Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія / Горбатенко В.П. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 240 с.

УДК 123.2

В. О. ПАЛАГНЮК

МІСЦЕ СТУДЕНТСТВА В ПРОТЕСТНИХ КАМПАНІЯХ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПІДХІД

Досліджено участь студентських рухів у протестних кампаніях, що відбувались на теренах незалежної України. Розглянуто події 1990 р., 2000 р., 2004 р., у яких студенти брали активну участь. Вони зуміли продемонструвати свою прогресивність, що дозволяє вважати їх авангардом у демократизації політичної системи України.

Ключові слова: студентський рух, протестна кампанія.

Палагнюк В.А. Место студенчества в протестных кампаниях в независимой Украине: ретроспективный подход

Исследовано участие студенческих движений в протестных кампаниях, которые происходили на территории независимой Украины. Рассмотрены события 1990 г., 2000 г., 2004 г., в которых студенты принимали активное участие. Они сумели продемонстрировать свою прогрессивность, что позволяет считать их авангардом в демо-

© ПАЛАГНЮК Володимир Олександрович – магістр кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

кратизации политической системы Украины.

Ключевые слова: студенческое движение, протестная кампания.

Palagnyk Volodumur.

The participation of students' movements in protest campaigns that took place on the territory of the independent Ukraine is investigated. The events of 1990, 2000, 2004, in which students actively participated are analyzed. They managed to demonstrate their progressivity that lets us consider them the vanguard of democratization of the political system of Ukraine.

Key words: students' movement, protest campaign.

Студентський рух, як складова молодіжного руху, є різновидом соціальної ініціативи та громадської активності. Він об'єднує молодіжні організації, органи студентського самоврядування, студентські профспілки та загалом студентство і виконує цілий ряд функцій, серед яких залучення молоді до суспільного життя, її соціалізація у складних соціально-політичних процесах тощо. Участь в організованій громадській діяльності дозволяє молодій людині відчувати себе частиною суспільства, де вона живе, усвідомити свої можливості та корисність своїх дій, а успішне становлення молодіжного руху є гарантією розвитку здорового суспільства.

Актуальність теми полягає в тому, що події, які відбулися у 1990 р., 2000 р., 2004 р. продемонстрували, що студентство завжди було у перших рядах найбільш активної частини населення. Тож сучасній владі, сучасній опозиції варто об'єктивно оцінювати потенціал студіюючої молоді, приймаючи ті чи інші рішення.

Питання, що досліджується, є об'єктом аналізу багатьох науковців, серед яких В. Барабаш, Є. Бородін, В. Бурдяк, М. Головатий, В. Головенько, К. Захаренко, А. Зінченко, М. Кербаль, А. Круглашов, В. Кулік, Д. Мельников, Н. Ротар.

Метою дослідження є визначення та оцінка місця студентських рухів у вітчизняних протестних кампаніях.

Український державотворчий процес передбачає участь усіх прошарків населення в управлінні державними і суспільними справами. В Загальній Декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН, підкреслюється, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно вибраних представників. Підтвердження цього положення Декларації є і в Конституції України, яка закріплює право кожної дорослої людини активно впливати на процеси, які відбуваються в суспільстві, брати участь в управлінні державними і суспільними справами.

Неоціненний внесок у будівництво Української держави зробило студентство. Через створення організацій, спілок, секцій при політичних партіях молоді активісти стали впливовою силою, здатною вирішувати важливі соціально-економічні і політичні проблеми сучасності. Так, наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. студентський рух помітно виявив себе в політичній боротьбі, наслідком якої стало проголошення в 1991 р. Акта про державну незалежність України.

Так, глибше, ніж інші категорії молоді, розуміючи ситуацію, яка склалася в республіці, відчуваючи необхідність власних дій за демократичні перетворення в суспільстві, студенти одні з перших в Україні почали створювати молодіжні групи і організації, виявляти активність в соціально-політичному житті, безпосередньо у навчальних закладах. В їх діях чітко виявлялося прагнення покінчити з старими формами управління вищими навчальними закладами, надати їм більше прав і свобод у вирішенні проблем вищої школи, захисту інтересів студентів.

У грудні 1989 р. на установчому з'їзді у Києві започаткувала своє існування

нова студентська організація – Українська студентська спілка (УСС). В програмі декларації якої відмічалось, що головною метою є боротьба за права студентів, забезпечення їх всіх стипендією, надання бажаним місця в гуртожитках, прийняття демократичних статутів вузів, можливості студентам брати участь у вирішенні всіх важливих питань навчального процесу.

Значного розвитку досяг рух студентів у західних областях України. Першими його виявами було створення в травні 1989 р. з ініціативи студентів Львівського університету «Студентського братства». Згодом осередки студентського братства почали діяти в інших вузах міста та країни. Серед програмних вимог студентів слід виділити такі – деідеологізація навчального процесу, відродження традицій національної вищої школи, захист студентів від неправомірних дій адміністрації вузів та інше.

Однією з перших акцій УСС і «Студентського братства» була організація страйку молоді в лютому 1990 р. у відповідь на арешт київських студентів. Досить активно включились у страйкову боротьбу студенти західних областей республіки. Вони не тільки провели масові акції протесту, але й відрядили членів молодіжної організації в інші регіони республіки для підтримання страйкуючих на місцях¹. Не скрізь їм вдалося це зробити, але сам факт говорить про те, що в студентському середовищі почали зароджуватись і діяти принципи солідарності в боротьбі за свої права.

Водночас страйк показав, що в організації було допущено ряд помилок, які негативно вплинули на його хід. Недосконалість єдиного керівництва діями страйкуючих призвела до того, що багато студентів, довідавшись про страйк, скориставшись можливістю самостійно розрахувати свій час, роз'їхались по домівках, залишивши в містах своїх товаришів по боротьбі. Але, незважаючи на існуючі недоліки, весняний страйк студентів показав, що в республіці існує досить впливова сила, яка в змозі постояти за свої права й інтереси, добиватися радикальних змін у соціально-політичному житті суспільства. Про це свідчать осінні події 1990 р. у Києві.

На той час політична ситуація в Україні особливо загострилася. Це було пов'язано з ситуацією, яка склалася в республіці в зв'язку з підготовкою союзного договору. Відчуваючи серйозність обстановки в республіці і неможливість парламенту вирішити дане питання в інтересах суверенної держави, члени УСС і «Студентського братства» 2 жовтня 1990 р. розпочали безпрецедентну в політичній історії України акцію – протест, який набув форми політичного голодування в Києві на площі Жовтневої революції (нині – майдан Незалежності). Учасники голодування поставили перед Верховною Радою республіки ряд вимог: призначити нові вибори до Верховної Ради на багатопартійній основі; прийняти відставку Голови Ради Міністрів УРСР В.А. Масола; прийняти постанову про націоналізацію майна КППС та ЛКСМУ; відмовитися від вимог центру щодо підписання союзного договору; прийняти рішення про повернення в Україну всіх громадян республіки, які відбувають військову службу за її межами².

Отримавши підтримку з боку громадськості міста Києва, молодь республіки (про це свідчить матеріальна допомога, телеграми-підтримки), відчуваючи на собі перші фізичні наслідки голодування (деяких студентів, які проводили сухе голодування, транспортували в реанімаційні відділення лікарень), та водночас, не відчуваючи бажання парламенту вирішити їх вимоги, приступили до активних дій. Так, 10 жовтня був заблокований рух транспорту на Хрещатику і проведений мітинг на площі, де були розміщені палатки голодуючих студентів.

Виявляючи свій протест проти пасивності парламенту щодо вирішення вимог студентів та солідаризуючись з ними, деякі депутати Верховної Ради України з числа парламентської опозиції приєдналися до молоді, розпочали голодування. 13–15 жовтня в багатьох містах України відбувся загальнодержавний студентський страйк на підтримку своїх ровесників. Відчуваючи солідарність з боку значної кількості молоді, громадян України студенти 15–16 жовтня влаштували акцію протесту біля будівлі Верховної Ради.

Побоюючись загострення ситуації, яка склалася в Києві у зв'язку з діями студентської молоді, розглянувши вимоги голодуючих і взявши до уваги результати роботи узгоджувальної комісії, Верховна Рада 17 жовтня прийняла постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 р.», в якій гарантувала виконання їх вимог. Студентів задовольнили обіцяним, тому 18 жовтня вони припинили голодування. Щоправда, згодом чиновники обіцянки не виконали повною мірою.

У своїй книзі «Покоління «оксамитової» революції» Олесь Доній, один із активістів Революції на граніті, на той час – п'ятикурсник історичного факультету Київського університету і голова Української студентської спілки пише: «Студентське голодування стало символом народження нового суспільства. Саме жовтень 90-го, коли молодь виступила цілком самостійною політичною силою і досягла успіху, і став відправною точкою, а не абсолютно відірваний від реалій серпень 91-го чи збуджений грудень 91-го. Саме в жовтні 90-го прийшло усвідомлення, що «покоління 90-го» виступає окремою історично-соціальною групою»³.

Акція політичного протесту студентів через голодування стала важливою подією в боротьбі за демократичні перетворення, прагнення молоді до рішучих радикальних змін у суспільстві. Два тижні активного протесту студентів показали, що молодь республіки представляє досить вагому і впливову силу, яка в змозі відстоювати поряд з іншими прошарками населення відновлення історичної справедливості, проведення радикальних політичних і економічних реформ у суспільстві, боротися за свої права і свободи. Студентський рух підняв на новий рівень політичну свідомість не тільки молодого покоління, але й людей старшого віку. Підтримка голодуючих студентів з боку деяких членів парламенту республіки, громадян міста Києва, України є свідченням солідарності трудящих з молоддю в боротьбі за національні інтереси та соціальні права.

Ще одним прикладом, який також свідчить, що студентство займало значне місце у вітчизняних протестних кампаніях, є події, що відбулись після президентських виборів 1999 р., коли главою держави вдруге було обрано Л. Кучму. Саме тоді розпочалась протестна кампанія, що увійшла в історію України під назвою «Україна без Кучми». Місце та участь студентства у заходах, що проходили в її рамках, слід з'ясувати за такими параметрами, як формат акції, участь у зустрічних акціях, вплив політичних сил, форми та масштаби долучення молодих людей до виступів.

Професор Н. Ротар, яка у своїй монографії «Політична участь громадян у системних трансформаціях перехідного періоду» розглядає загадані вище події, важливим моментом у з'ясуванні специфіки участі молоді в акціях політичного протесту в рамках опозиційної кампанії «Україна без Кучми/Повстань, Україно!» виділяє аналіз розгортання столичного сценарію, реалізованого в межах трьох етапів: (1) з 15 грудня 2000 р. по 9 березня 2001 р., (2) 16 і 24 вересня 2002 р., (3) 9 березня 2003 р., які в сукупності свідчать про лонгітюдність і наступність позицій⁴. Упродовж 2000 р. студентство України епізодично зверталося до використання протестних

форм політичної участі поряд з іншими громадянами: вони брали участь у захопленні будинку ЦК КПУ, у «Хвилі свободи» тощо. Проте це не були заходи, що могли змінити політичний стан речей. Поштовхом до ініціювання опозиційні масові антирежимних виступів громадян стала заява О. Мороза у ВРУ від 28 листопада 2000 р., в якій він оприлюднив інформацію про аудіозаписи М. Мельниченка, що дискредитували президентський політичний курс, методи, механізми та принципи його реалізації. Саме це дало можливість відкрито обговорювати справжній стан демократії, свободи слова, дотримання прав людини та характеру участі громадян у процесах політичного управління в Україні.

За ініціативи Громадського комітету Конституції «Україна без Кучми!», створеного з представників 20 політичних партій та громадських організацій, розпочалося залучення громадян, а серед них і студентства, до безстрокової акції протесту, підкреслюючи, що «заявка на пікет офіційно була подана від партії «Вперед, Україно!», але не тому що більшості близькі її погляди, а тому, що В. Чемерис є колишнім студентським активістом кінця 80-х – початку 90 р.»⁵.

Так, на знак протесту проти бездіяльності влади у пошуку зниклого Г. Гонгадзе у Києві на Майдані Незалежності розмістилося наметове містечко, яке оголошувалося зоною, вільною від Л. Кучми. Наступного ж дня тут з'явився альтернативний наметовий табір на захист чинного Президента. Розпочався ряд мирних акцій, де одна сторона вимагала відставки Президента та силовиків, а інша – підтримувала політику влади. Варто відмітити, що студенти брали участь у заходах з обох сторін «барикад».

Спостерігаючи за перебігом подій, влада дотримувалась власних принципів ведення політичного діалогу. З метою припинення розгортання системного протесту, проводились мітинги та демонстрації на свій захист і підтримку. Найбільш потужна мобілізація громадян на підтримку політичного курсу Л. Кучми була проведена на Сході України: у Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, де мітинги збирали десятки та сотні тисяч громадян, в тому числі й студіюючу молодь⁶.

Проте на Тернопільщині, де влада намагалася використати адміністративні ресурси щодо мобілізації громадян на участь у заходах під назвою «Мітинг на захист Конституції», вона наштовхнулася на супротив з боку свідомих громадян, які відмовлялися виконувати розпорядження, мотивуючи своє рішення тим, що «якщо Президент порушив закон, то нехай відповідає, а якщо не порушив, то нехай відповідають ті, хто на нього бреше. ...Освіта не повинна брати участь у тому, в що її втягують»⁷.

Певною специфікою по розгортанню протесту позначена Буковина. У Чернівцях, біля пам'ятника Т. Шевченка на Центральній площі, поруч із єдиним наметом, встановленим у межах акції УБК було проведено мітинг на підтримку чинного Президента. Учасниками мітингу були в основному мобілізована владою студентська молодь та мешканці районних центрів, що «невдовзі, коли промови і гасла вшухли, ...потягнулися до кав'ярень...»⁸.

Мобілізація владою студентства та інших верств населення на підтримку режиму спонукало невдоволених цим громадян до більш активного використання структур входу у політичну систему. До комітету ВРУ з питань науки та освіти надійшло звернення народних депутатів, у якому зазначалося, що студенти, їхні батьки, викладачі звертаються до депутатів «з проханням зупинити тиск керівників навчальних закладів, які всупереч закону примушують їх брати участь у масових заходах, мітингах, зібраннях» на підтримку Л. Кучми⁹. Проте реакції на ці звернення громадян не було. Отже, 2001 р. влада використовувала заходи, які мали б спрацювати як стримуючі чинники розгортання протестних вступів грома-

дян України.

Тому опозиційними силами було обрано варіант радикалізації форм протестних виступів громадян, що реалізовували 9 березня 2001 р. під час святкування 187-ї річниці від дня народження Т. Шевченка. Так, до Києва прибуло близько 500 громадян з Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Львівської, Харківської, Полтавської, Кіровоградської, Київської областей, які представляли у столичних акціях регіональні осередки опозиційних партій та громадських організацій, були серед них і студенти відомих українських вишів¹⁰. Вони декілька разів здійснювали безуспішні спроби пройти міліцейський ланцюг, вишикуваний для охорони офіційних осіб, за що 9 громадян було затримано. Після того, як Л. Кучма, В. Ющенко та інші вищі посадові особи поклали квіти до пам'ятника, студентки Львівського національного університету імені Івана Франка І. Булик та О. Чичеліна скинули з підніжжя пам'ятника кошики з квітами, покладені керівництвом держави, за що були затримані і доставлені до Шевченківського районного управління ГУ МВС України у м. Києві.

Паралельно у Києві відбувався Установчий з'їзд Всеукраїнського громадсько-го комітету опору «За правду!», до якого увійшла низка впливових громадських організацій, зокрема Молодий Рух, Студентське Братство, Українська Студентська Спілка. Метою діяльності комітету визначалися докорінні зміни структур влади в Україні, основною стратегією на найближчу перспективу – створення студентських комітетів «За правду!» для підготовки всеукраїнського студентського страйку. Увечері того ж дня на центральному залізничному вокзалі м. Києва правоохоронні органи затримали 86, переважно львівських, тернопільських, київських та харківських студентів, які брали участь у створенні комітету опору. Приводом до затримання були значки та хустинки з написами «За правду», національна символіка та українська мова¹¹; «було достатньо видаватися молодим, говорити українською мовою і мати в паспорті львівську прописку»¹²; ведення журналістської діяльності. Наприклад, на Київському вокзалі було затримано кореспондента львівської газети «Поступ» Д. Шурхала, який начитував на диктофон інформацію про затримання студентів, що брали участь у столичних акціях УБК та установчому з'їзді всеукраїнського комітету «За правду!»¹³.

Н. Ротар вважає, що це стало кінцем першого етапу протестних виступів громадян і формальним початком другого, організованих еkleктичною опозицією, коли було підписано політичну угоду між П. Симоненком, Ю. Тимошенко та О. Морозом, у якій пропонувалося об'єднатися всім політичним силам, що прагнуть радикальної зміни політичного курсу та системи влади¹⁴. Основним механізмом досягнення цієї мети вбачалася мобілізація зусиль мільйонів людей для негайного вирішення назрілих політичних та соціально-економічних проблем у рамках Всеукраїнської акції громадянського протесту «Повстань, Україно!». Варто звернути увагу на те, що другий і третій етапи протесту були не стільки проти Л. Кучми, скільки проти політичного режиму, сформованих принципів політичного управління суспільством.

Так, опозиція чітко окреслила мету організації масових виступів громадян, наголошуючи на двох принципових речах: по-перше, зміні системи влади, по-друге, достроковій відставці президента Л. Кучми. А через студентські та інші мережеві канали комунікації, а також у засобах масової інформації, було поширено звернення до української молоді від старших товаришів, які брали участь ще у голодуванні 1990 р. Зокрема, у ній звинувачували режим у мізерних розмірах студентських стипендій, у корупції в системі освіти, за умови, що змушують виїж-

джати випускників за кордон тощо. Підсумком став заклик молодих людей підтримати усунення режиму Л. Кучми¹⁵. Так, незважаючи на адміністративний ресурс, співвідношення оцінок влади та опозиції було на користь останньої, відповідно, акції громадської непокори все ж таки мали шанси на успіх.

Автор звертає увагу на те, що протести 2001 р. були певною репетицією, приємною своїм сил зі сторони студентства, яке до цього часу аж від часів «Революції на граніті» не брало активної участі у будь-чому, відсиджуючись в аудиторіях. Так, за кілька місяців до президентських виборів 2004 р., коли ще не було єдиного помаранчевого руху, з'явилася громадська кампанія «Пора!», яка оригінальними акціями намагалася активізувати суспільство. Молоді люди, більшість з яких були студентами вітчизняних вишів, просто неба організовували акції, не агітуючи за жодного кандидата у президенти, але закликаючи людей бути пильними, а владу – чесною.

Деякі політологи навіть порівнювали українську «Пору!» із сербським «Отпором», грузинською «Кмарою», албанським «М'яфтом» та білоруським «Зубром» і прогнозували Україні сербський чи грузинський варіанти¹⁶. Це не могло не зацікавити тогочасну владу. В офісах студентських організацій почалися обшуки, під час яких правоохоронці знаходили вибухові пристрої, гранати, що дозволяло почепити на молодь ярлик «терористи». На Східній Україні студентів почали виключати з університетів. А львівські «пористи» заявляли про те, що за ними цілодобово стежать. Все це сприяло подальшому розвитку подій, які увійшли в історію України під назвою «Помаранчева революція».

Початок Помаранчевої революції не був тотожним подіям 2000 р. У виборчу ніч другого туру президентських виборів 2004 р., коли стало зрозуміло, що влада не сприяла ні проведенню чесних виборів, ні чесному підрахунку його результатів і була готова на фальсифікації, опозиція закликала киян зібратися на майдані Незалежності. Вранці люди не йшли на роботу, студенти втікали з аудиторних занять – на мітинг зібралось близько трьохсот тисяч самих лише киян. Почала створюватись мережа страйкомів у вишах України для організації масових страйків у випадку фальсифікації, розбивалось наметове містечко, було заблоковано діяльність деяких державних органів влади. Майдан став центром і символом Помаранчевої революції. Сюди перемістився центр культурного життя столиці й держави. Ще однією важливою рисою Майдану було те, що його ядром і рушійною силою була освічена молодь – і це свідчить про перспективу подальшого розвитку демократичних процесів у державі. В. Янукович не мав у Києві вагомого власного електорату, не мав його і чинний тоді президент Л. Кучма. Спроби керівництва окремих підприємств і навчальних закладів змусити підлеглих приходити на прокладні масові заходи не знаходили бажаної реакції.

Отож апатичність студентства здатна швидко змінюватись інтересом до політики і прагненням брати участь у політичних процесах. Впродовж описаних подій Україна знайшла нових лідерів, які сьогодні ініціюють все нові акції протестів, серед яких і загальноукраїнська кампанія «Вставай, Україно!». Одним з найважливіших надбань стало й зростання політичної активності української молоді, підвищення інтересу до політики, збільшення участі молоді в політичному житті своєї країни, що у перспективі обіцяє розвиток громадянського суспільства, яке здатне трансформувати політичну систему України.

1. Мельников Д.О. Молодіжний рух в Україні : етапи та проблеми розвитку (80-ті – 90-ті рр. XX ст.) / Мельников Д.О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www>.

info-library.com.ua/books-text-11166.html. **2.** Кулик В. Акція студентського протесту в жовтні 1990 р. / В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golob.narod.ru/volchet.html>. **3.** Доній О. Покоління оксамитової революції. (Як нам дожити до 2009 року?) / Доній О. – К.: Смолоскип, 1999. – 24 с. **4.** Ротар Н.Ю. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: монографія / Ротар Н.Ю. – Чернівці: Рута, 2007. – С. 230. **5.** Всім засобам масової інформації, посольствам іноземних держав та представництвам міжнародних правозахисних організацій в Україні // Народний оглядач – інформаційний інтернет-додаток до часопису «Перехід-IV» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perehid.org.ua/look/23_12_2000.phtml. **6.** Демократизатори // Українське слово. – 2001. – № 3. – 18-24 січня. – С. 5. **7.** Денис І. У Тернополі таврували ганьбою «деструктивні сили» / І. Денис, Ю. Пательний // Тернопільська газета. – 2001. – № 3. – 17-23 січня. **8.** Буковинці підтримали президента // Час-2000. – 2001. – № 2. – 7 січня. **9.** Новини України // Українське слово. – 2001. – № 5. – 1-7 січня. **10.** Студенти підтримали акцію «Україна без Кучми!» // Майдан-Інформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidanua.org/arch/arch2001/982790079.html>. **11.** У Києві тернопільських студентів арештували за... українську мову? // Тернопільська газета. – 2001. – № 11. – 17-21 березня. **12.** Гуцул Є. «За львівську прописку студентів – по писку» / Є. Гуцул // Дзеркало тижня. – 2001. – № 11. – 17-23 березня. **13.** Журналіста заарештували за журналістику // Доба. – 2001. – № 12. – 16 березня. **14.** Ротар Н.Ю. Цит. праця. – С. 249. **15.** Звернення молодих учасників акції «Україна без Кучми!» до української молоді // Майдан-Інформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidanua.org/arch/petit/989948886.html>. **16.** Гузьо Г. Революційне студентство / Г. Гузьо // Високий замок. – 2005. – 4 травня.

УДК 232.21(497.2)

А. О. ЖУКОВСЬКА

КАНАЛИ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ

Проаналізовано основні канали і механізми впливу болгарських інститутів громадянського суспільства на політичний процес в країні; їх нормативно-правову регламентацію; можливості функціонування даних каналів, які вони забезпечують. Відслідковано становлення й еволюція механізмів впливу; переваги і недоліки існуючих форм участі громадянського суспільства в роботі органів державної влади.

Ключові слова: громадянське суспільство, політичний процес, вплив.

Жуковская А.А. Каналы влияния гражданского общества на политический процесс в республике Болгария

Проанализированы основные каналы и механизмы влияния болгарских институтов гражданского общества на политический процесс в стране; их нормативно-правовую регламентацию; возможности функционирования данных каналов, которые они обеспечивают. Прослежены становление и эволюция механизмов влияния. Определены преимуществ и недостатки существующих форм участия гражданского общества в работе органов государственной власти.

Ключевые слова: гражданское общество, политический процесс, влияние.

Zukovska Alisa. The channels of civil society influence on the political process in

© ЖУКОВСЬКА Аліса Олександрівна – аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича